

VALORI LATINE IN EXPRESIE ROMÂNEASCĂ

Multe taine stau ascunse în veșmântul limbii oricărui popor. La această caracterizare generală s'ar putea aplica alta, faimoasă, dar mai restrânsă și paradoxală, că graiul e dat omului ca să-și ascundă gândurile...

În adevăr, popoarele, încet, veacuri dearându-l, își uită, mai bine zis decât ascund, faze anterioare din viața și sufletul lor, recurgând la alte straturi de cultură, ce vin cu noutatea lor și le acopere pe cele vechi. Între ele însă nu se așează pânze impermeabile, ca să se izoleze pentru vecinicie, ci dimpotrivă, toate se supun unei influențe reciproce, unei osmoze care împinge din ceea ce a fost spre ceea ce vine nou și — invers. Astfel, elementele stratelor mai vechi de cultură străbat în sus ca firele acelor plante care birue scoarța pământului, ori cât de tare ar fi, și-și fac loc la lumină, ca să-și continue viața. Multe pier din cele care au fost, dar altele se îmbracă în haina fazei celei nouă, fie în întregime, fie în parte.

Acestea sunt taine vii din cuprinsul unei limbi, ce tinde a le lămurii lingvistica cu mijloacele cunoscute ei astăzi.

O astfel de sarcină cade mai greu asupra studiului limbilor cu un mic trecut istoric literar, cum e și limba română. Pentru o mie de ani de lipsă de documente scrise, cultura poporului român cată să fie descifrată în cea mai mare parte prin limbă, care păstrează, în chip firesc, urme din elementele spiritului nostru străvechiu, în deghizări puțin aparente uneori, iar alteori deadreptul întunecate.

Situația aceasta din lăuntru limbii noastre formează punctul ei de puternică atracție pentru cercetători și rezolvarea faptelor

cercetate servește indirect lingvistica generală, la stabilirea de principii pentru problemele puse în atare perspectivă.

Cazurile ce prezentăm mai departe, în sensul mai sus ziselor considerațiuni, se referă în deosebi la *vieața agricolă românească*. Ea a fost tratată unilateral, prin prizma limbii, și noi vom încerca a o privi dintr'un punct de observație mai sus așezat, care permite oricui, ca de pe o culme, să cerceteze, cât vede cu ochiul, câmpiile de dincolo de poalele munților, până la orizont. De jos, din valea strâmtă și închisă, numai pe ea cel mult o poți cunoaște, iar „țările“ celelalte rămân nevăzute. Aceste considerațiuni privesc lupta pentru existență ce o poartă cuvintele și limbile și ea este tot așa de complexă ca și aceea dintre indivizi, grupuri sociale și popoare. Provocări de prefaceri se ivesc cu fiecare clipă în care se exprimă o idee, căci aceasta manifestă o notă personală, prin cuvânt cu sens adecvat gândului mai tare sau mai nou al vorbitorului. Cuvântul, prin fraza pornită din creierul cuiva, poate aduce ceva nou în graiu, fie imagine, fie o judecată, care uneori nu surprind înțelegerea celui ce ascultă pe un vorbitor. Alteori însă apare în faptul lingvistic o lumină puternică ce schimbă poziția lui anterioară din conștiința ascultătorului. Inovația trece apoi la alți vorbitori și prin acest pas limba a câștigat un element mai mult de expresie, peste ce poseda înainte.

Astfel se transformă țesătura fină, ideală a sensurilor, încât după o vreme lumea lăuntrică a unui cuvânt dintr'o generație nu mai e recunoscută de generațiile următoare. Procesul de prefaceri continuu provoacă pe nesimțite, în multe cazuri, pieirea cuvântului întreg, nu numai a sensului său.

În lupta din interiorul unui graiu cad victime mai des cuvintele, atunci când nu mai au suportul material, concret al lucrului ce-l reprezintă, sau al unei idei, obicei, căzute în desuetudine. Cad ca și luptătorii dintr'o cetate sau de pe un câmp de bătaie, atunci când li s'au sfârșit munițiile și hrana.

Adevărul acesta se poate verifica mai limpede în câmpul terminologiilor privitoare la unele ocupațiuni rustice atacate de progresul civilizațiilor, fie în timpuri vechi, fie în cele mai moderne. Civilizația romană superioară a impus terminologii latine în provinciile imperiului, eliminând pe cele autohtone. Alteori fără să

fie nevoie de intervenția răsturnătoare a unei limbi și civilizații streine, înăuntrul aceleiași limbi, o terminologie (vânătoarească, pescărească, etc.) este atinsă ca de o boală, de slăbirea sau degradarea ocupației respective, altele prin trecerea acelei ocupații în mâinile unei populații venite de aiurea, cu alt graiu și așezate în teritoriul poporului autohton.

În anume momente, o terminologie își pierde cu totul suportul material și dispare ca o corabie zdrobită de furtună. Astfel, într-o regiune unde se cultivau inul și cânepa și se torceau și țeseau intensiv, prin decada a șaptea din secolul trecut, din toată comoara lexicală a specialității tineretului de astăzi nu mai cunoaște nimic. Doar bătrânii își mai amintesc termeni răsleți¹⁾. Industriile rapide moderne înghit ca valurile apelor și lucrul și expresia străveche din domeniul multor ocupațiuni rustice.

Întorcând însă foaia acestor adevăruri, ne vedem siliți să constatăm că mulți termeni latini agricoli din dacoromână, de care în special ne ocupăm mai departe, sunt încă în vigoare, ba încă și cu putere estetică. În acest caz nu mai poate fi vorba că Românii au pierdut sau părăsit meseria agriculturii pentru a o relua mai târziu dela streini. În această ipoteză, ar trebui să admitem că aceștia veneau totdeauna cu o cunoaștere, în diverse forme de cultură, superioară celei romane și române, ceea ce, firește, nu se poate susține istoricește.

Înainte însă de a trece la acest capitol, vom da câteva exemplificări în legătură cu considerațiunile generale de mai sus.

LIMBA ȘI OMUL CA FIZIC ȘI SUFLET.

Dacoromâna a păstrat majoritatea termenilor latini privitori la corp. După calculul lui S. Pușcariu¹⁾ și D. Macrea, din 100 de

¹⁾ Constatarea aceasta pe care o face filologul Othmar Meisinger, *Vergleichende Wortkunde*, München, 1932, p. 151, pentru regiunea sa de naștere, se poate verifica în orice țară bântuită vertiginos de mașina industrială modernă. Firește, acolo unde industria pătrunde, ca la noi, încet și nu sgudivitor, nu se întâmplă dezastre lingvistice, ci pierderi treptate.♦

¹⁾ S. Pușcariu, *Limba română*, p. 177.

asemenea elemente 92 sunt latine, două autohtone, *ceafă*, *grumaz* (și *burtă* de care am vorbit în altă parte), celelalte streine. La acestea trebuesc adăugate, pentru valoarea lor mai complexă, multe expresii în legătură cu corpul. „A sta în genunchi“, „a în-genunchia“, a sta „(răzimat) în cot“, „într’o rână“ (acesta autohton, din familia v. gr. ὀλένη, lat. *ulna* „cot“); „a ochi“, „ochios“, „ochenat“ (cu ochi mari); „pieziș, în piezi“, „piază-rea, bună“, (dela lat. *pēs*, *pēdis*) și a. m. d. Lista lor apare impresionantă dacă privește cineva la familia fiecărui termen în parte.

Deasupra tuturor stă *cap* (lat. *caput*), care își păstrează în română sensul concret („tête“) și figurat latin, de „căpetenie“, „fruntaș“. Concretul s’a păstrat numai în câteva regiuni romane, căci general acolo este astăzi *testa* (fr. *tête* etc.). Capul distinge pe om de alte vietăți și Românul e „cu capul în mână“, își „pune capul“ (chezășie și în fața morții), are „cap sănătos“, „ușuratic“, e „căpățanos“, „încăpățânat“ etc. etc.

Sufletul și mintea, cu manifestările lor sunt latine în: *insufletire*, *suflet bun*, *rău*, *duios* (lat. **doleosus*). *Dor* (*dolus*) a ajuns să creeze un întreg gen literar liric popular, „poezia dorului“, corespunzătoare celei din Iberia, unde portughezul *saudade* are acelaș sens și rol. Dacoromâna păstrează întreaga valoare ce poate fi utilizată și în limbajul filosofic, a lat. *cogitare*, a *cugeta*, pentru care ceilalți neolatini au astăzi pe semicultul *pensare* (italian), *penser* (francez), etc. Apoi a *simți*, a-l *durea* (*dolere*), a *uri* (*horvère*), păstrat cu această accepțiune numai în Abruzzi.

Uneori se desprinde, în acest capitol, o spiritualizare a cuvântului, petrecută în secole de frământare sufletească și de gândire, când Românul era constrâns să-și desvolte în interior puterile intime, fiindcă nu erau posibile manifestări exterioare, în războaie, în mai înaltă activitate de școală, de arhitectură, de politică etc. Astfel **invitiare* (dela *vitium*) a ajuns astăzi la *invăța* „apprendre, enseigner“, a *desmierda*, este astăzi expresie poetică, înălțată din graiul mamelor care își spală copilul de necurătenii trupești, cântându-i „cântece de leagăn“ și spunându-i „vorbe dulci mângâietoare“. Sufletul cu durerile lui *se alină*, „s’adoucir“ (dela *lenis*); a *alinta* „caresser, dorloter“ vine din **allentare*; iar *mângâia* s’a lepădat de sensul vechiu, magic, de „ensorceller qqn par

un philtre, séduire“, trecând la o fază lirică de „caresser, consoler“.

Ca o încoronare a acestui capitol psihologic, dacoromâna, ca nici o altă limbă romanică, păstrează pe *a înțelege* (*intelligere*) cu derivate neexistente nici în aromână: *înțelegător*, *înțeles*, „sens, signification“, *înțelept* (*intellectus*) „sage“, *înțelepciune* „sagasse“ și încă altele ce se pot urmări în dicționare. Tot așa s'a dematerializat lat. *percipere*, ajungând la „a pricepe“ „comprendre“, pe când în romanica apuseană (fr. *percevoir* etc.) a rămas mai mult la concret. În latină numai rar, figurat, în limbajul cult, se simte fenomenul, ca de ex. la Quintilian *vis percipiendi* „la faculté de comprendre“, dar în dacoromână *om priceput* este „qui s'y entend, intelligent, capable, abile“.

Înălțarea dela cele mai elementare noțiuni spre spiritual, spre expresie ideală, se documentează cu nenumărate exemple. Ele pot alcătui un capitol foarte bogat privitor la estetica limbii noastre, care se dovedește, prin poezia lirică populară, ca un instrument capabil de expresie artistică superioară, ca orice limbă romanică, dar și cu forțe originale, particulare numai ei.

În privința procesului de bogată creație lingvistică și estetică în dacoromană amintesc studiul lui O. Densusianu, *Limba descântecelor*¹⁾. Descântecele se recitează în versuri, de către descântători, care sunt medicii poporului. Poezia aceasta o avem culeasă în zeci de volume. În ea s'au revărsat expresii figurate de o varietate ce n'o bănuia nimeni până la înfățișarea lor în studiul amintit, unde se găsesc mii de exemple ilustrante, din toate ținuturile dacoromâne. În ele se invocă puterile supranaturale, în sens păgân la origine, apoi în lumină creștină, pentru a se obține vindecarea bolnavului, iubirea celui dorit și uneori blestemul împotriva dușmanului. Metafora, comparația și tot alaiul de figuri stilistice, pornite dela toate, chiar dela toate formele de viață românească, le-a strâns poporul în imaginația lui spre a da tărie mistică descântecului, care și cu frumusețea versului, tinde spre farmec, încântare și vindecare prin minune:

¹⁾ *Grai și suflet*, vol. IV, V, VI.

Răsai, soare, frăţioare...
 Peste ochişorii mei
 Şi peste statul [statura] meu
 Şi peste mersul meu
 Şi peste viersul [lat. *vĕrsus*] meu.
 Cum e soarele luminos şi frumos,
 Aşa să fiu şi eu...

Totdeauna incheierea cere ca bolnavul să *rămâie curat, luminat, ca argintul strecurat, cum Dumnezeu l-a lăsat, (cum) maică-sa l'a făcut*. Boalele le alungă (cu metafore din practica ţesătoriei) „mătuşile cu furcile“... şi

Pe furcă le înşira
 Şi cu fusul le înţepa.
 Cum se întorc fusele
 La toate firele,
 Aşa să se întoarcă pagubele
 Şi dătăturile...

Suferinţele se exprimă prin „*Ca pe-un fuior de cânepă m'a sfărâmat*“. Duşmanului i se doreşte:

Să zaci neică sub părete,
 Pân'ii face iarbă verde...
 Să te-adăpi cu linguriţa
 Şi să-ţi dea pâne cu acul...

Şi tot aşa s'ar lungi mereu şirul de imagini, unele adevărate mărgăritare. Deocamdată atrag atenţiunea asupra studiului care pune la îndemâna oricui material expresiv din descântece.

Dar lucrările în legătură cu ţesutul, reflectate, cum am văzut, în descântece, au ecou şi în alte genuri literare, populare. Iată două exemple:

Harnică-i nevasta mea,
 Harnică-i, dracu s'o ia:
 Pune pâna,
 Când dă frunza

Printre ițe, printre spată,
 Paște-o iapă'mpedecată,
 Mai în sus pe la fuștei
 Paște-o scroafă cu purcei
 Și-umblă dracu cu scânteii;
 Prin mijlocu pânzeii
 Paște gâsca cu puii.

(Șezătoarea XII, pag. 149).

Că din cincisprezece lăni
 Mi-o făcut mânuși la mâini,
 Și din patruzeci fuiuare,
 Mi-o făcut o cingătoare;
 Și cânepa de azi vară,
 O călăresc căinii pe afară;
 Și cânepa de azi toamnă
 Șade'n șură ca o doamnă.

(Șezătoarea XII, pag. 149).

Un tablou, cu mai sugestiv colorit grotesc, nu se poate imagina, pentru a ironiza usturător pe femeia leneșă. De unde putea poetul popular satiric să culegă imaginile și să le contureze, ca pe niște monștri pe arhaicul edificiu al războiului de țesut — decât din ceea ce este mai caracteristic în preocupările, calitățile și defectele unei gospodine? Satira — *strigătura* — conține un complex de elemente psihologice, sociale. Ea este însoțită și înviorată de ritmul jocului, de frumusețea plastică a versului și de ilaritatea întregului grup privitor, la petrecerile sătești. Expresivitatea versurilor este alimentată de elemente latine, din cele mai curente. Numai patru sunt streine (*gâscă, harnică, nevastă și șură*).

AGRICULTURA REFLECTATĂ IN DACOROMÂNĂ.

Vieța economică în Dacia, cum reiese mai ales din studiul lui Patsch¹⁾, se întemeia pe creșterea vitelor, dar și a agriculturii.

¹⁾ C. Patsch, *Der Kampf um den Donaauraum unter Domitian und Trajan* (Beiträge zur Völkerkunde von Sudosteuropa, V (2) 1937,

Năvălitorii au redus, cu timpul, a doua ocupațiune și de aceea dacoromâna a primit mulți termeni agricoli streini, cunoscuți din studiile de până acuma. Au rămas însă câțiva vechi, fundamentali și alții cu caracter atât de specific, încât îndătură orice posibilitate de concluzie că Românii ar fi părăsit cultura pământului, restrângându-se numai la păstorit, și încă la unul nomad.

Nu voiu înșira în sens restrâns filologic termenii agricoli din dacoromână, ci voiu folosi un text popular în care se simte preocuparea, ba chiar o vie dragoste a Românului pentru roadele pământului. La Crăciun și Anul Nou, între alte colinde, în care, prin urări, se invocă ajutorul lui Dumnezeu pentru o bună roadă, e specificul *plug-plugușor*. În el se exprimă o apologie a agriculturii. Dăm aici varianta publicată de Alecsandri în 1866. Termenii latini sunt redați în text, unii cu caractere cursive și alții cu aldine. Ultimii reprezintă pe cei curat agricoli sau neapărat trebuincioși pentru exprimarea noțiunilor legate de lucrarea pământului. Elementele slave, împreună cu șapte de diverse proveniențe, le-am lăsat nesubliniate.

Aho, aho copii argați,
 Stați puțin și nu mânați,
 Lângă **boi** v'alăturați
 Și cuvântul mi-ascultați:
 S'a sculat mai an
 Bădica Troian
 Si-a'ncălicat
 Pe-un cal învățat
 Cu șaua de aur,
 Cu nume de Graur,
 Cu frâu de mătăasă,
 Cât vița de groasă,
 Și'n scări s'a ridicat
 Peste câmpuri s'a uitat,
 Ca s'aleagă un loc curat
 De arat și semănat.
 Și curând s'a apucat
 Câmpul negru de arat,
 În lungiș și curmeziș.
 S'a apucat într'o joi,
 C'un plug cu doisbrece **hoi**.

În coadă **codâlbei**,
 În frunte țintăței.
 Mânați, copii, hăi, hăi!
 Ziua toată a lucrat,
 Brazdă neagră a răsturnat.
 Și prin brazde a semănat
Grâu mărunt și grâu de vară,
 Dee Domnul să răsără!
 Și cât lucrul a sfârșit,
 Iată, mări, s'a stârnit
 Un vânt mare pe pământ
 Și ploi multe după vânt,
Pământul de-a răcorit,
 Și sămânța a'ncolțit.
 La luna, la săptămâna,
 Iși umplea cu apă mâna
 Și se duse ca să vadă,
 De i-a dat Dumnezeu roadă
 Și de-i grâul răsărit
 Și de-i spicul aurit.
 Era'n spic ca vrabia.

Troian iute s'a întors
 Și din grajd pe loc a scos
 Un alt cal mai năzdrăvan,
 Cum îi place lui Troian,
 Negru ca corbul,
 Iute ca focul,
 De nu-l prinde locul,
 Cu potcoave de argint,
 Ce sunt spornici la fugit.
 El voios a'ncălecat
 La Tighina a apucat
 Și oțel a cumpărat,
 Ca să facă seceri mari
 Pentru secerători tari
 Și să facă seceri mici
 Pentru copilași voinici
 Și-altele mai mărunțele
 Cu mănunchiu de floricele,
 Pentru fete tinerele
 Și neveste ochișele.
 Și-a strâns fine și vecine
 Și toți finii și vecinii
 Și vreo trei babe bătrâne
 Care știu rândul la pâne
 Și pe câmp i-a dus
 Și pe toți i-a pus
 La lucrul pământului,
 La răcoarea vântului.
 Ei cu stânga apuca
 Și cu dreapta secera
 Și prin lan înainta
 De părea că înnota.
 Alții'n urma lor lega,
 Snopuri'nalte aduna
 Și clăi mândre ridica,
 Ce la soare se usca.
 Apoi carele'ncărca
 Și pe toate le căra
 Și girezi'nalte dura
 În capul pământului,
 În sterita vântului.
 Apoi aria-și făcea
 Și din grajd mai aducea
 Zece iepe

Tot sirepe
 Și de par că le lega
 Și pe toate le mâna
 Imprejurul parului,
 Deasupra fătarului,
 Lepele mereu fugea,
 Funia se tot strângea,
 De par iute ajungea
 Și grâul se triera
 Și flăcăul vântura,
 Dimerlia scutura,
 Harabale încărca,
 Și la moară le pleca.
 Iară hoața cea de moară
 Când văzu atâte cară
 Încărcate cu povară,
 Puse coada pe spinare
 Și plecă în fuga mare
 La cea luncă de scăpare.
 Lunca mare,
 Frunză n'are;
 Lunca mică,
 Frunza-i pică.
 Iar morarul, meșter bun,
 Zărea moara prin cătun
 Și-și lua cojoc mișos
 Și mi-l îmbrăca pe dos.
 Și-și luă ciocanu'n brâu
 Și mai luă și un frâu,
 Apoi iute alerga,
 Moara cu frâu o lega
 Și-o apuca de călcăiu,
 De-o puneă pe căpătăiu,
 Și-i da cu ciocanu'n șele
 De-o așeza pe mâsele.
 El o lua de lăptoc
 Și-o da iar în vad la loc
 Și turna deasupra'n coș
 Grâu mărunțel de cel roș.
 Grâul s'așeza pe vatră
 Și din coș cădea su(b) piatră
 De su(b) piatră în covată
 Curgea făină curată.
 Troian mult se bucura

Zeciuială morii da,
 Pe **morar** îl dăruia,
 Apoi **călare** suia
 Și voios se înturna
 Cu **flăcăii** ce mâna.
 Iar **boii** se opintea
 Și **roțile** scârția.
 Iată mândra **jupâneasă**,
 Dochiana cea frumoasă,
 C'auzea tocmai din casă
 Chiotul flăcăilor
 Scârțiiitul **carelor**
 Și'n cămară că mergea
 Și din cuiu își alegea
 Sită mare și cam **deasă**,
 Tot cu **pânza** de mătăasă.
 Sufleca ea măneci albe
 Și-arăta brațele dalbe
 Și **cernea**, mări, **cernea**,
 Ninsoarea se așternea;
 Pe sus tobele **bătea**,
 Negurile jos cădea.
 Apoi mama plămădea
 Și-o lăsa până dospea.
 Apoi colaci'nvârtea,
 Pe lopată mi-i culca
 Și'n **cuptor** îi arunca.
 Apoi iară, cu lopata
 Rumeni îi scotea și gata.
 Atunci ea'mpărțea vreo cinci
 La **flăcăii** cei voinici
 Și'mpărțea trei colăcei
 La copiii mititei,
 Iară mândrului bărbat
 Ii dădea un sărutat.
 Cum a dat Dumnezeu, an,
 Holde mândre lui Troian

Astfel să dea și la voi,
 Ca s'avem parte și noi,
 Să vă fie casa, casă,
 Să vă fie masa, masă!
 Și cu fețele aprinse,
 Tot cu casele grijite,
 Cu buni oaspeți locuite.
 Și la anul să trăiți
 Să vă găsim înfloriți,

Ca **merii**

Ca **perii**

În mijlocul verii!
 De urat am mai ura,
 Dar ne-i că vom însera
 Pe la **curtea** dumneavoastră,
 Departe de casa noastră.
 Dumneavoastră aveți parte
 De **curți**'nalte, luminate,
 Văruite, șindrilita
 Și cu feresti stecluite.
 Noi avem bordeie mici,
 Bune de plugari voinici,
 Văltucite și lipite
 Și cu stuh acoperite.
 Dar câte **paie**-s la noi,
 Atâți bani fie la voi!
 De urat am mai ura,
 Dar ne-i că vom însera
 Și avem a trece'n cale
 O dumbravă rea din vale,
 Unde sunt fete nebune,
 Ce asvârlă cu alune
 Și se leagă de feciori
 Ca albinele de flori
 Și le'ncurc cărările
 Tot cu desmierdările.

Și alte variante ale acestui mic poem, ca de exemplu cele din colecția lui C. Dem. Teodorescu, sunt identice ca fond și în mare parte ca limbă. Nu avem alt document mai cuprinzător și mai viu decât orice studii, care să înfățișeze prin expresie indetulătoare

toate fazele lucrului, dela căutarea locului bun de arat, trecând apoi la scena secerișului, a măcinatului, până la activitatea tot așa de vie a pregătirii pâinii de către jupâneasa casei. Chiar *vad de moară* se găsește și în documente vechi. Izbutoare apare întâiu limba întregei poezii. Din totalul de 866 elemente de limbă, câte cuprinde textul, șasezeci sunt slave, care ating un procent de 7% din total. Latine sunt 753 cu un procent de 87%. Termenii agricoli specifici sau necesari ca expresie se găsesc 69 latini (ne-calculând frecvența din text), iar slave numai 17, adică de patru ori mai puțini! Cu origine necunoscută sunt 19 (tipăriți spațiat). Prin urmare, într'o specifică povestire se poate exprima spontan esența vieții agricole, printr'o majoritate copleșitoare de străvechi termeni latini. Dacă întreg stilul agricol românesc ar fi fost înecat de influența slavă, cum impresionist susțin unii studiosi, fenomenul nu s'ar putea explica. Dimpotrivă, și în cazul acesta se aplică faimoasa teorie a lui Hașdeu despre circulația cuvintelor, potrivit căreia ce este mai vital într'o limbă este și mai vechiu. S'au înfățișat în anii din urmă și alte texte populare și culte, vechi și nouă, în care elementul latin apare copleșitor, fiindcă el vine spontan pe buzele Românului și adeseori înaintea celui străin¹⁾.

Problema prezenței și pătrunderii adânci a noțiunilor de plugărie în viața și limba românească merită să fie cercetată mai larg, în domeniul folklorului și al etnografiei. Numai așa se va putea închea un studiu integral, prin care să se ajungă și la o sinteză. Deocamdată noi am atins numai laturea capacității de expresie poetică a dacoromânei, prin preponderant material lexical latin, agricol.

Pentru înțelegerea problemei amintesc aici și un mic cântec popular, epic, din Florești (județul Cluj)²⁾, în care se înfățișează vioi, scurt și concentrat toată munca pământului, începând cu mergerea gospodarului la pădure ca să taie lemne pentru a-și ciopli singur plugul. Pe urmă continuă cu aratul și semănatul

¹⁾ V. exemple la S. Pușcariu, *Limba română* I, București 1940, p. 194 sq.

²⁾ G. Breazu, *Patrium carmen*, contribuții la studiul muzicii românești. Craiova. 1941. n. 206—208.

până la imblătirea cu „nește lemne, cu grumaz de piele“. E vorba de imblăciu¹), compus din două bețe legate la capete, între ele, cu o curea. Unul servește de mâner, iar cu celălalt se bat spi-cele. Tot figurat sunt înfățișate și secerile: ... *nește șere (=fia-re) cam cârligățele, la dinți mărunțele*. Restul cântecului redă aceleași scene ca în *Plugușor*, terminându-se cu punerea pe masă a colacului scos din cuptor.

În tot cântecul de 69 versuri, cu 298 cuvinte, se află numai 19 termeni de origine slavă, doi ungurești, iar grosul cuprinde numai elemente latine²).

Iată textul:

Jupănu' gazda-re
 Bun gând ș'o gândit-u,
 Prânzu' l-o pranzăt-u,
 Boi la jug ș'o prins-u,
 'm-pădure ș'o dus-u,
 Lemn pă car ș'o pus-u
 Ș'acas' o vinit-u,
 Frumos l-o cioplit-u.
 Plug l-o ferecat-u³),
 Boi la plug ș'o prins-u,
 La pământ ș'o dus-u
 Și el ș'o brăzdat-u
 Cruciș, curmezâș-u,
 Mai vartos lungiș-u.
 Ș'acas'o vinit-u
 Și ș'o hodinit-u.
 Boi la car ș'o prins-u,

¹) Asupra originii latine a termenului *imblăciu* v. ale mele *Coincidentes et concordances...*, în *Langue et Littérature* (Académie Roumaine) II, 1—2, 1943, p. 21 sq. Acolo am arătat că în Transilvania, regiune muntoasă, agricultura a fost mai restrânsă și de aceea s'a folosit mai mult baterea grâului cu *imblăciul* (imblăcii) și nu treieratul cu cai.

²) Firește, unele elemente se repetă.

³) Aici, a *fereca* are sensul de a „construi“ (firește, din lemn).

La pământ s'o dus-u,
 Grâu ș'o sămănat-u,
 Mândru l-o grăpat-u.
 Dumnezo o dat-u
 O ploaie cu soare.
 Grâu răsăre-re,
 Mândru să coce-re
 Ș'acas'o vinit-u
 Și el ș'o sculat-u
 Dragi sclujnici a lui,
 Tăt cu nește șeră, [:fiare]
 Cam cârligățele,
 La dinți mărunțele.
 La holdă s'o dus-u,
 Hold'o săcerat-u,
 Mănunchi l-o țapat-u
 Și'n snopi l-o legat-u,
 Claiă l-o clădit-u
 Ș'acas-o vinit-u. —
 Boi la car ș'o prins-u,
 La pământ s'o dus-u,
 Grâu pă car ș'o pus-u
 Ș'acas'o vinit-u.
 Și stog l-o clădit-u
 Și el ș'o sculat-u
 Dragi sclujii a lui,
 Tăt cu nește lemne,
 Lemne hodrolemne
 Cu grumaz de pțiele.
 Grâu l-o'mblătit-u
 Și'n coș l-a băgat-u,
 Pă car l-o țapat-u,
 La moară s'o dus-u
 Și'n coș l-o băgat-u,
 Fărin'o pțicat-u
 Și'n saci o băgat-u,
 Pă car i-o țapat-u
 Ș'acas'o vinit-u
 Și el ș'o sculat-u
 Dragi sclujnici a lui,
 Tăt cu nește sâte,
 Fărin'o cernut-u,

Și o frământat-u.
 Mândru s'o doschit-u,
 Colac l-o'mpletit-u,
 'n cuptor l-o băgat-u,
 Mândru să coce-re,
 Ș'afară-l scote-re,
 Pe masă-l pune-re.
 Cesta-i domnuț bun-u
 Jupănu' gazda-re¹⁾.

(Cules și notat dela *Gheorghe Flueraș*, din com.
Florești, Cluj).

Urmărirea vieții agricole, reflectată în limbă, ne duce și spre alte considerațiuni mai largi de folklor și expresie poetică a iubirii și cultului pentru această eternă muncă a popoarelor. Ea s'a sintetizat de sigur în poezia populară de pretutindeni, ca și la noi în „Plugușor“ și în alte colinde, în care vibrează rugăciuni către Dumnezeu, ca permanentă și supremă speranță plugărească pentru belșugul recoltelor.

Cercetarea în acest sens va trebui să meargă mai întâi în domeniul folklorului romanic²⁾. Deocamdată semnalăm o concordantă izbitoare între „Plugușorul“ nostru, analizat de noi din punctul de vedere special al expresiei românești și între corespondentele spaniole *baile*, *villano* („horă“, „joc“, împreunate de cântec) și *villancicos* (un fel de „colinde“).

Exemplul cuvenit îl găsim în Lope de Vega, care în mulțimea operelor lui s'a inspirat și din *cancioneros* și *romanceros*,

¹⁾ Interesante sunt și ghicitorile, care înfățișează plugul, cu felurite metafore, ca de ex. următoarea:

Ce hiară încornorată
 Umblă cu gura căscată
 Și numai cu limba rămă,
 Tot răstoarnă și dărămă?

(T. Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 56).

Toată imaginea, plastică și vie, este exprimată numai prin cuvinte latine!

salbe în care se înșiră, pe lângă cele susamintite, și balade (*romances*), *letrillas*, *serranillas* (doine populare sau culte, propriu zis „muntenești“, dela munte, dela *sierra*). Multe din acestea le-a inserat Lope, trecându-le firește adeseori prin văpaia artistică a geniului său, dar alte ori păstrând cuprinsul autentic popular și chiar versuri ce se pot identifica în texte populare¹).

Iată acest *baile* (*villano*), încrustat în comedia *San Isidro, labrador de Madrid* (partea VII):

(BAILE—VILLANO).

Al villano se lo dan
la cebolla con el pan,
para que el toscó villano,
cuando quiera alborear,
salga con un par de bueyes
y su arado, ¡otro que tal!
Le dan pan, le dan cebolla
y vino también le dan,
ya camina, ya se acerca,
ya llega, ya empieza a arar.
Los surcos lleva derechos;
¡que buena la tierra está!
„Por acá“, dice al Manchado
y al Tostado: „Por allá“.
Arada tiene la tierra,
el villano va a sembrar;
saca el trigo del alforja²)
la falda llenando va.
¡Oh qué bien arroja el trigo!
¡Dios se lo deje gozar!
Las aves le están mirando;
que se vaya aguardarán;
junto a las hazas del trigo
no está bien el palomar.

¹) Lope de Vega, *Poetas líricos*, I edición, prólogo y notas de José F. Montesinos, Madrid, 1926, p. 176 sq.

²) Și la noi e obiceiul de a duce la arat sămânța în dăsagi (sp.

Famosamente ha crecido,
ya se le acerca San Juan;
segarle quiere el villano,
la hoz apercibe ya;
!qué de manadas derriba!
!qué buena prisa se da!
Quien bien ata, bien desata.
!Oh qué bien atadas van!
Llevándolas va a las eras
!qué gentil parva tendrá!
Ya se aperciben los trillos,
ya quiere también trillar.

!Oh qué contentos caminan!
Pero mucho sol les da.
La mano en la frente ponen,
los pies en el trillo van.
!Oh qué gran sed les ha dado!
?Quién duda que beberán?
Ya beben, ya se recrean;
brindis. !Qué caliente está!
Aventar quieren el trigo,
ya comienzan a aventar.
!Oh qué buen aire les hace!
Volando las pajas van.
Extremado queda el trigo,
dése limpio y candeal;
a Fernando, que Dios guarde,
se pudiera hacer el pan.
Ya lo llevan al molino,
ya el trigo en la tolva está.
Las ruedas andan las piedras,
furiosa está la canal.
Ya van haciendo la harina,
!qué presto la cernerán!
!Oh qué bien cierne el villano!
El horno caliente está.
!Qué bien masa! !Qué bien higne!
Ya pone en la tabla el pan,
ya lo cuece, ya lo saca,
ya lo quiere presentar.

(San Isidro Labrador de Madrid. Danto VIII)

(JOC POPULAR).

Ii dau țăranului¹⁾
 Ceapă cu pâne,
 pentru ca, el nodorosul plugar, în zori,
 să iasă cu o pereche de boi
 și cu plugul, — ce mai plug!
 Ii dau pâne, îi dau ceapă
 și vin de asemenea îi dau;
 acum pornește, îată se apropie,
 ajunge și începe a ara.
 Trage brazdele drepte.
 Ce bun pământ!
 „Hăis“ — strigă lui Bălțatu,
 iar către Plăvan: „Cea“.
 A arat plugarul locul
 și merge să-l samene;
 Scoate grăul din sac,
 își umple poala.
 Oh! ce bine aruncă grăunțele!
 Să-i dea Dumnezeu bucurie!
 Păsările stau cu ochii ațintiți la el,
 Așteptând să-l vadă plecat.
 Lângă snopii de grâu
 nu e pus bine porumbarul (cotetul porumbeilor).
 Strașnic a crescut (paiul),
 căci de! se apropie Sânzienile;
 are să-l secere plugarul,
 secera stă gata;
 ce de mănunchiuri doboară!
 ce tare silință își dă!
 Cine leagă bine, bine desleagă.
 Oh! ce bine-s legați snopii!
 Ii va duce la arie,
 Ce mândru strat va așterne!
 Iată se pregătesc uneltele de treierat,
 Curând va treiera.

¹⁾ Acest „baile“, zis *villano*, e vechiu obicei popular spaniol, cum ar fi jocul „paparudelor“ noastre. O relațiune din 1618 îl descrie astfel: țăranul (el *villano*), cu fața de tot naturală... purta un suman vechiu, cu multe mâneci, înțesat peste tot cu cepe și bucăți de pâne și cu o inscripție cu versurile ce se repetau mereu: *Al villano que le dan...*, o. c., p. 176, notă.

Oh! ce mulțumiți umblă (plugarii),
 Dar este prea soare.
 Iși pun mâna (streașină) la frunte,
 Picioarele calcă pe treierătoare¹).
 Oh! ce sete i-a cuprins!
 Cine se îndoește că nu vor bea?
 Uite că beau, acum se răcoresc;
 Noroc! Ce arșiță!
 Trebuie să vânture grâul,
 Iată încep să-l dea la vânt.
 Oh ce bună boare îi adie!
 Saltă paiele'n sbor.
 Se scutură deplin grâul,
 Ca să rămâe curat, lamură;
 (regelui) Fernando — ție-l Dumnezeu —
 i se va putea pregăti pânea.
 De-acum îl duc la moară,
 Curând ajunge în coș.
 Văjâie furios scocul,
 Roțile mână pietrile,
 De supt ele curge făina,
 Neîntârziat o vor cerne!
 Oh! cu ce îndemânare cerne țăranul!
 Cuptorul este ars;
 Ce bine plămădește,
 Cu ce măiestrie frământă și rupe aluatul!
 Iată pune pânea pe lopată,
 O și coace,
 Uite că o scoate
 Și voios o înfățișează.

* * *

Firește, se pot aminti aici și alți termeni latini, rari, ca de ex. *soage*, *sovâlta*, *suvulca*, etc., privitori la prepararea pâinii, de care am amintit în *Langue et Littérature*, II, 1—2. Cei trei din urmă se păstrează la nord de Carpați, în aria mai conservativă a dacoromânei. Femeia care folosește în casă un limbaj nuanțat, alcă-

¹) E vorba de o treierătoare, ca o targă, în care sunt înfipti colți de cremene. Purtată peste stratul de paie din arie, spicele se sfărâmă ușor.

tuit din elemente latine care trec peste ceea ce ar fi strict trebuincios, nu poate fi declarată soție de păstor și mai ales de nomad, cum stăruie să mai susțină unii lingviști despre Români. Numai vorbitorul care practică o meserie, timp îndelungat, în casă și în familie statornică, își poate păstra o terminologie în care intră și varietate de stil.

Mai departe mergând, constatăm în blocul de fapte lingvistice, despărțitor între aromână și dacoromână, un grup de termeni latini nord-dunăreni, în care iarăși se oglindește o viață statornică de casă și de familie, în Dacia. Ei vorbesc dela sine, numai pomenindu-i pe nume¹⁾. În șirul formelor de civilizație romană păstrate și prin limbă se ridică deasupra, cu deosebită valoare de continuare istorică în Dacia, nume de unelte și de cereale „pisate“ pentru hrana mai ușoară. Așa este *piua*, din lat. *pillā „mortier (à piler)”; *moulin à foulon*“, cuvânt păstrat numai în dacoromână, nu și în aromână, pentru un instrument indispensabil vieții rurale.

¹⁾ V. acest bloc de circa 400 elemente, în studiul meu *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur d. dakorum. Spr.*, Sibiu 1944.

Din lista de acolo a elementelor dacoromâne, neatestate în aromână, au rămas nescoase, la corecturi (din cauza greutăților tipografice, impuse de războiul în 1944) următoarele: *atuncine*, *botejune*, *cicoare*, *comânda*, *cumpăra*, *cutreiera*, *gâinaț*, *geamăt*, *muche*, *pradd*, *umed*. Ele se află și în aromână, dar nu sunt toate înregistrate de dicționarele cunoscute. Atestarea lor în aromână ni-o confirmă colegul T. Papahagi, care cu multă bunăvoință științifică a confruntat întreaga listă a mea cu materialul său lexical, menit să alcătuiască dicționarul graiului aromân. Apoi, în loc de *incălța*, trebuie citit dacorom. *incălțare*, cu sinonimele *incălție*, *incălțamă*, „chaussure“ (v. DA s. v. *incălța*).

Cuvântul dacorom. *paiu* (termen pastoral) nu trebuie confundat cu *paiu-paie* (de grâu, etc.) < lat. *palea*, REW. 6161, ci derivă din lat. *pallium* și înseamnă „lâna nouă și moale care crește spre primăvară supt cea veche și formează viitorul veșmânt al oii“. De aceea se zice și *oi împăiate* („îmbrăcate“), *oile s'au împăiat*, etc. (v. ale mele *Cercedări lexicografice*, Buc. 1909 s. v.). Inșă în zisul grup n'au fost socotite elementele autohtone, v. grec. și v. germane, explicate în capitole speciale din studiul citat.

Alături de el, iată cuvântul *păsat* (lat. *quassatum*, dela *quasso* „millet (pilé) dont on a enlevé la balle; bouillie de millet“). După ce s'a introdus porumbul la noi, a urmat o nouă formă, aceea de făină măcinată mare din boabele plantei celei nouă. Din prima se mai face și astăzi „păsat cu lapte, cu unt“, sau altfel, sau se dă ca hrană puilor de pasări domestice. Acestea și alte particularități pe care le voi analiza mai jos, strâns legate de agricultură, cine ar putea susține că le-ar fi păstrat o populație nestatornică? Cum ar fi biruit aceasta să poarte cu sine, de dincolo de Dunăre, unelte grele, împreună și cu cunoștințe speciale pentru curățirea cojii boabelor de cereale, cu expresii tipice latine, precum *desghioca*, *desfăca* (mazărea), care cer timp și statornicie pentru lucrare și păstrare? Nici termenii sus ziși *nu există în aromână*.

Capitolul agriculturii analizat în felul acesta, desvăluie și alte intimități lingvistice.

Să ne oprim o clipă și la un amănunt dela moară, indispensabil instrument agricol, care „umblă“, pe toate pâraiele din Munți, ca și „pielele“ și „ștezele“ pe care nu știm cum le-ar fi putut cunoaște așa de bine strămoșii nomazi, cum se constată azi la poporul Român.

La morile din Munții Apuseni (poate și mai în lături) în grinda din față a *stratului* (lat. *stratum*) care susține pietrele de măcinat, este aplicat un disc de lemn cu creștături pe circumferință și cu un bețișor proptit cu un capăt într'o creștătură și cu celălalt fixat în grindă. Această alcătuire se numește *grăunțari* (derivat din *grăunț*=lat. **granuceum*). Numele explică funcțiunea. Bețișorul se mută din o creștătură într'alta, la dreapta sau stânga și „dă drumul la atâtea grăunțe (boabe) câte vrei să curgă din coș între pietri“.

Nuanța de expresie a acestei piese, „lucru“ mărunț, e tot atât de grăitoare ca și *suvulca*, dela prepararea pânei, și ca *soage*, aflătoare tot numai în Transilvania.

Cât de departe suntem încă de adâncul problemei, am constatat chiar în toamna aceasta¹⁾, ducându-mă în Munții Apuseni

¹⁾ În 1943.

pentru revizuirea și completarea problemelor ce le analizez. Am descoperit astfel încă o conservă latină din limbajul femeiesc, în legătură cu *soage*, amintit mai înainte.

A *soage* (lat. *subigere*) înseamnă: a da formă rotundă de pâne bucății de aluat rupt din întregul frământat în troacă. Operațiunea aceasta se face într'un vas mai mic, o albiuță, în care cu „călcăiul“ palmelor, femeia tot apasă și întoarce zisa bucată, prin făină, pentru a o pune mai ușor pe lopată și a o băga apoi în cuptor. Albiuțara se numește **sogătoare**, denumire aflătoare numai în Transilvania, în vest și centru, ca și *soage*.

Dacă am pătrunde în domeniul industriilor casnice, al țesătoriei și dogăriei, al feluritelor preocupări și obiceiuri, am descoperi și alte proprietăți specifice dacoromâne, care se pot valorifica semantic, cultural și geografic, ca și cele înșirate până aici. La multe din ele, ca și la unele prezentate mai sus, se simte o subtilitate și variație de expresie în graiul femeiesc, care nu s'ar putea concepe decât la un popor cu îndelungă și intensă viață stabilă. *Aceasta cu atât mai mult, cu cât izvorul unor asemenea creațiuni expresive curgea în mijlocul unei vieți rustice, lipsită, un mileniu, de influența cărții de care s'au fericit celelalte popoare neolatine. Un mare semn și acesta a cărui rază de lumină, în șirul celorlalte, se lasă prețuită dela sine.*

* * *

În ordinea de idei urmărite până aici, se mai impune încă una, finală, privitoare la o cât mai amănunțită urmărire de termeni și expresii agricole, presărate în folklor (în plugușoare sau colinde mai scurte). Ele constituiesc un număr destul de mare, dacă luăm în seamă nu numai pe cele care exprimă noțiuni agricole de primă necesitate, ci și pe cele care au găsit intrare în expresia poetului popular, printr'o înrudită atmosferă semantică¹⁾.

Am strâns astfel de material din colecțiile de folklor care mi-au putut sta la îndemână, în actualele împrejurări.

¹⁾ Proverbele și zicalele, de asemenea, nu trebuiesc uitate.

In total sunt circa 260 exemple (elemente latine și câteva considerate astăzi ca autohtone):

a aduna (snopi, paie), a alege (grâul), aluat, a anina (plugul în cioturi, a-l prinde, poticni), a apuca (cu stânga, spicele, la secerat), a ara în lung și'n lat, arat, arie, a așeza (snopii), ață (de cusut sacii), balegă, a bate caii (grâul cu picioarele), a bate (sita, la cernut), boii dela roate, boii dinainte, dinapoi, (când sunt patru la plug, la car), bordei, bou, bourei (boi), bucate (cereale), *bucium* (din care se sună pentru a strânge oamenii la lucru), butuc(i) (la car), buți (de pus grâul), cal, cal învățat, călare, capu pământului (al ogorului), capăt, capete (la ogoare), car passim., călcăiu (morii), căpătăiu (la moară), a căra (cu carul), căuș, câmp,-uri (de arat), câmp curat (pentru arat), câmpul negru (de arat), cânepă, „cântă ciocărlia“ (semn că trebuie să se înceapă aratul), a cerne passim., ciur (de vânturat), ciurui, a (se) coace (pâinea), coada (sapii), coardă (a pune grâul „coardă“ n șură; comp. *șird*), coarne de plug (coarnele plugului), codălbei (boi), colb, copt (grâu), a crește (grâul), cruciș-curmeziș (a ara), crud,-ă (colac; pâne, necoaptă bine), cuiu, cuie (la jug), a culege (cânepa), „cunună“ (obiceiu la secerat), cuptor, curat (câmpul —, cfr. curătură, runc), curat (loc), curat (grâu), a curăța (aria), a curge (făina, de supt piatră, la moară), curmeziș (a ara în —), curtea (gospodarului), (sită) deasă, curți (de boieri), a da (plugul pe brazdă), a da spice (grâul), a *dejuga* (boii), a desfăca (grâul; a-i desface boabele din spic), a despica (spicele, a le desface, cfr. a desfăca=*disfăbicare), dinți (la seceră), a dura (girezi), durat (câmpu), față de arie, față de copt (a-și face grâul —, a se apropia de copt), fățar (fața ariei), faur, făină curată (aleasă), falce, fălci (unitate de măsură a pământului de arat, cosit), fărmatură (de pâne), fățare (de arie), a fățui (aria; a nivela stratul de paie de pe ea), fân, fân cu flori, fânaț,-ă, a fărâma (paiele la treierat), a fereca fiarele (plugului — a le pune la punct, pentru arat), ferecat (plug, construit din lemn), fiarele plugului, fier (pentru seceri și plug), fierar, fierul lat (la plug), fir de grâu), a frământa, frâu, a freca (spicele, ca să cadă boabele), frunțile („locuri de frunte“), funia (de care se leagă caii de par, la treierat; cfr. „a ajunge funia la par“=a ajunge la strâmtoare), furcă, furci, gireadă, girezi (din familia lat. *agger,-eris, aggerere; aggestus*>rom. *agest* etc.), a grăpa, grăunț,-țe, grâu curat passim., grâu de vară passim., grâu mărunțel, grâu roșu, grâu verde, uscat, copt, grăuleț, grăușor, groapă, grumazi (la imblăciu), iarbă grasă („căpăstru de —“), iese (grâul; răsare), împănată (săgeată, la plug), a încăleca, încărcă, încărligățele (secere), a îndemna (boii, caii la mers), a înflori (câmpul), a îngălbeni (a se vedea grâul galben, de aproape), a înjuga (boii),

injugători (boi de jug), a înnota (prin grâu), a întoarce (paiele în arie), întoarsă (seceră „curbă“), (a) întâpoșa (sacul la gură, cu țepuși), a întepușa (sacii), a înverzi (grâul), jug, jugan,-ni (boi), jugănit,-ți (boi), (a) jugui (a mâna la jug), juncănaș(i), jupân (termen cu care se adresează colindătorii către stăpânul casei), passim., jupi (tulei de cucuruz) (atestat de 3 ori), lăptucă, a lega (grâul în snopi), a lega (mănunchiu, snopii), legătura (cu care se leagă snopii), lemnușele (părțile îmblăciului), linte, loc curat (de arat), lucrul (câmpului), a lucra (lucru agricol), lucrul pământului, lungiș (a ara —), mazăre, a măcina, măcinar (morar), mălai (de meu), mălai, mălaie, mănunchiu (mâner la seceră), mănunchiu (de paie, de flori), mărunț (grâu), mărunțel (grâu mărunțel, de cel roș), (seceri) mărunțele (la dinți), măsele (la moară), a măsura (pământul), mășcat (bob de grâu bine desvoltat; mare), mătasă (sită de —), a mătura (aria), (grâu) măzărat (mare în bob, ca mazărea), a mâna (boii, cai), meu, a merge (plugul pe brazdă, a fi bun de mers), merișoare, miere (colac îndulcit cu —), moară, a moia, muia (făina pentru a o plămădi), morar, morăriță, morișcă (dim. moară), moriță (dim. moară), murăraș, (brazdă) neagră, negru (câmpul), neghină, negrapat (grâu), a netezi (locul arat, cu grapa), nuc(i), oale, orz, (a) ospăta, ospătare, paiu, paie, parul (la arie), pădure, pământ (arabil), păscut, păpușoi (porumb), pâine, pâne, pâne (grâu), pânza (sitii), piatra (morii), piatră (de hotar), a pica (făina de supt piatră), piepturile (de deal, la arături, în regiuni muntoase), a pieri (grâul; a se usca, strica de ploii etc.), plaiu, plăiuț, „drum ce duce la munte“, prânz, a prânzi, a prinde (boii la jug), (sită) rară, a răsări, a răsfirea (grâul în arie), a răsturna (brazde), a răvărsa (grâul; a-l arunca pe brazde), a revărsa (brazda), a ridica (clăi), roată, roate, roata morii, rotat (stog, cu un con), rug (în grâu), rumega, sac, sapă, săgeata mpenită, împănată (la plug: „pluguri cu săgeata mpenită“), a sămăna, sămănătură,-uri, sămânță, a săpa, scări (la șea), (a) scoate (pânea din cuptor), a se scutura (grâul; a-i pica boabele, dela sine, când nu e strâns în clăi), secară, a secera, secerat (subst.), secerător(ic), secerățele (dim. seceră), secerele, secerică, seceruică, a smulge, spic, spic aurit (galben, copt), spicușoare, spin, spini (în grâu), splină (la moară), strămurare (de împuns boii, ca să se îndemne la mers), a strânge (paie, snopi), „a se strânge funia la par“ (la parul ariei; expresie-proverb), (a) strânge grâul (în porcoale, în saci etc.), suflecate (mânele la femei, la frământat), șelele (morii), șerb, șerbi (muncitori la câmp), șes bun de arat, tăciune (boală la grâu), a trage (boii la plug), a trage (brazda), (a) trage (cu secera), trăsură, „tras“ (:,boi buni de trăsură“), trășură (tragere), a treiiera (cfr. cutreiera), troian, tulpina (morii), a turna (grăunțele în sac, coș), a umbla (moara), a umbla

(plugul, a lucra cu plugul), a unge (cu miere colacul), a ura, a se usca (la soare, grâul secerat), uscat (grâu prea copt), vaci cu lapte, vadul (morii), vatră (la moară), vărat (câmpul —), vârguță, vărsat, „turnat“ (clopoțelul, cu care se sună la urarea cu plugușorul), a vântura, viță (la frâu), viță (:frâu gros ca „vița“), zeciuală (vamă la moară)¹).

* * *

Urmează ca cercetări viitoare să completeze acest material, cu semnificația ce se poate desprinde, cultural-semantic, dela caz la caz. Capitolul acesta se va lărgi apoi asupra întregii terminologii agricole din dacoromână, avându-se în vedere și răspândirea geografică, precum și vitalitatea și însemnătatea istorică a diferiților termeni.

Scopul nostru a fost, pentru moment, de a încerca să intuim fenomenul trecerii lente a materialului concret lingvistic în expresia poetică, ceea ce poate dovedi, cel puțin parțial, vitalitatea termenilor agricoli, latini, din limba noastră. Terminologia agricolă mișună de nenumărate elemente, unele mai răspândite, unele numai dialectale, altele ca sinonime¹). Dar ceea ce a câștigat acces în poezia populară, oglindește o valoare mai înaltă, decât

¹) Aceste exemple au fost scoase din următoarele publicații de folklor: *I. Birlea*, Balade, colinde și bocete din Maramureș, *Tit. Bud(u)*, Poezii populare din Maramureș, *Candrea*, *Densusianu*, *Speranția*, Graiul nostru, *S. Fl. Marian*, Sărbătorile la Români, etc., *T. Pamfile*, Agricultura la Români, *T. Papahagi*, Graiul și folklorul Maramureșului, *G. D. Teodorescu*, Poezii populare române, *Gr. Tocilescu*, Materialuri folkloristice. *Reviste*: Anuarul Arhivei de Folklor (I. Mușlea), Comoara Satelor, Grai și Suflet (O. Densusianu), Șezătoarea.

¹) Iși poate face cineva o idee despre această realitate, parcurgând și numai *Agricultura la Români* de T. Pamfile, București, 1913. Problema se cere studiată și pe baza unei anchete metodice, pe toată țara, care trebuie întreprinsă de filologi și etnografi, înregistrându-se cuvântul alături de *idee și lucru*.

Altfel, se poate ajunge la concluzii unilaterale ca cele ale lui W. Domaschke în *Der lateinische Wortschatz des Rumänischen*, Jahresb. d. Instit. rum. Spr., Leipzig, XXI-XXV, care este studiu util, dar cu valoare mai mult statistică-etimologică (v. și observațiile lui S. Puscariu. *Limba română*. 353—355)

aceea a termenilor folosiți de popor din necesitatea elementară a meseriei, a specialității, cunoscută în particularități numai de plugarul autentic, în restrâns și direct contact cu realitățile tehnice agricole.

Ideea fluturată aici este, firește, aplicabilă și la alte ocupațiuni rustice (vânătoare, păstorit etc.), sau mai de sus. Din limbajul acestora se estind și pătrund elemente în limba generală a unui popor, prin singuraticii vorbitori, ca și cum ar fi culese de albine și prefăcute, ca esența din flori, în mierea fagurului din stup. Așa se ajunge la faza culminantă, sintetică a spiritului omenesc, reflectat în graiu, la expresia artistică, floarea stilului unei limbi.

G. GIUGLEA